

Вернік О. Постать Т. Шевченко в творчій рецепції М. Зощенко, Є. Плужника, І. Багряного. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2019. № 7 (330). С. 56–69.

УДК [821.161.1+821.161.2]

О. О. Вернік

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри світової літератури та російського мовознавства
ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”
м. Старобільськ, Україна
overnik16@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9840-270X>

ПОСТАТЬ Т. ШЕВЧЕНКО В ТВОРЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ М. ЗОЩЕНКО, Є. ПЛУЖНИКА, І. БАГРЯНОГО

Світова література знає приклади того, як певні історичні постаті набувають такого величезного значення, що їхні біографії стають міфологією. В. Смілянська пише про те, що *„народи витворювали культ своїх великих людей і доленосних подій, які із часом набували статусу національних святощів, свого роду світської релігії. Між національними святощами України найбільша, безперечно, Тарас Шевченко, чия постать зазнала міфологізації такого масштабу, який у європейській культурі справді унікальний”* (Смілянська, 2015). Важко не погодитись з тим, що постать Т. Шевченко в різні доленосні етапи української історії набуває специфічні риси, притаманні саме цьому періоду. Рецепція Т. Шевченко обумовлюється пануючими в цей час ідеологією, філософією, світоглядом та іншими чинниками. В. Смілянська називає

дві найвагоміші „міфологічні концепції постаті геніального письменника” – культурологічна й комунікативна, репрезентовані відповідно О. Забужко та О. Гриценко (Смілянська, 2015). Культурологічний підхід міфологізації поета розглядається дослідницею (слідом за О. Забужко) у діахронному та синхронному вимірах, що дозволяє зрозуміти генетичні витoki цього дійсно унікального явища. Для нашого дослідження важлива також точка зору О. Забужко про місце Т. Шевченка у духовному світі країни. Автор зазначає, що в „пантеоні українських мислителів Шевченко посідає місце особне й виняткове — настільки виняткове, що духовна історія України від часу його появи й дотепер розгортається, необхідно співвідносячись із ним (і самовизначаючись щодо нього) як із своєрідним абсолютom – символічно персоніфікованою, втіленою єдністю сутності й існування в межах національного світу: абсолют можна дискутувати, але його не можна обійти <...>. Відтак усяке пізнання Шевченка виявляється, *eo ipso*, національним самопізнанням <...> що глибше осягаємо ідейний зміст Шевченкової спадщини, то ближче підступаємося до тих світоглядкових засад, котрі в цілості української культури донині спрацьовують як етно-диференціюючі” (Забужко, 2019).

Втім міфологізація Т. Шевченка притаманна й російській культурі, яскравим прикладом цього може бути рецепція постаті поета письменником літературної групи „Серапіонові брати” М. Зоценко. Літературні групи „Ланка”-МАРС і „Серапіонові брати” виявляють типологічну близькість в багатьох аспектах їхнього творчого пошуку. В. Дмитренко, Ю. Ковалів, Ю. Луцький, Г. Токмань та ін. досліджували різні аспекти творчості групи „Ланка”-МАРС; про „Серапіонових братів” писали Е. Леммінг, Б. Фрезінській, Е. Папкина, Т. Белова. Проте вивчення типологічних зв’язків цих літературних груп ще не є предметом наукового пошуку дослідників. Ми вважаємо, що вивчення творчого сприйняття Т. Шевченка українськими „ланчанами” та російськими

„серапіонами” дозволить не тільки побачити спільні та відмінні риси у цьому процесі, але й більш глибоко зрозуміти вплив постаті поета на літературний процес 1920-х років на теренах України та Росії. Саме це обумовлює мету та актуальність нашого дослідження.

О. Гриценко, аналізуючи *„потік культурної комунікації про Шевченка”*, виділяє три проблеми, пов’язані з шевченківським феноменом. На думку дослідника, перша проблема полягає у *„популярності Шевченка як поета <...> та як особистості”* (Гриценко, 2019). Вирішення цієї проблеми потребує розуміння того, *„як приходили до читача поетові вірші, які саме і коли; в якій матеріальній формі і якому контексті вони приходили, хто були їхні читачі (соціально, мовнокультурно, національно) і наскільки масовими вони були, яким було їх сприйняття”* (Гриценко, 2019). Друга проблема – *„яким бачило Шевченка тодішнє суспільство — читацька публіка <...>, літературно-мистецьке середовище, національні еліти <...>; зокрема — яку біографію поета витворювала „культурна комунікація” в масовій свідомості (за життя, одразу по смерті, врешті, після появи ґрунтовних біографічних досліджень) та яке місце в культурі та суспільному житті йому відводила”* (Гриценко, 2019). Третя проблема, яку виділяє О. Гриценко, – *„це культ (чи, власне, культу) Шевченка: їх виникнення та становлення, головні міфологічні нарації цих культів, пов’язані з ними ідеологеми та ціннісні уявлення, ритуали, кола поклонників та поборювачів (бо й таких не бракувало), основні хронологічні періоди та різновиди цих культів, їхнє культурне та суспільно-політичне значення”* (Гриценко, 2019). Ми, в свою чергу, будемо розглядати художнє втілення постаті Т. Шевченка в творах „Серапіонових братів”, спираючись на ці три аспекти, бо саме вони дозволять зрозуміти: яким чином М. Зошенко „прийшов” до творів українського поета; які риси біографії Т. Шевченка домінували в той час,

коли російський автор писав про поета; яким чином ці домінуючі риси створювали шевченківський образ в творчій свідомості „серапіона”.

Дослідник О. Гриценко, аналізуючи закономірності рецепції Т. Шевченка в Росії, спираючись на роздуми К. Чуковського про українського поета, пише, що спочатку Кобзаря цінували саме за біографію: *„Про рецепцію Шевченка у власне-російському суспільстві вже чимало тут сказано, однак щодо узагальнюючих характеристик цієї рецепції, а отже – й характеру Шевченкової популярності у власне-Росії краще звернутися до таких авторитетних постатей, як, напр., літературознавець і культуролог К. Чуковський, який присвятив Шевченкові чималий розділ „Русские кобзари” у своїй книзі „Высокое искусство”, присвяченій історії літературного перекладу в російській культурі. „По странной aberrации вкуса, – пише Чуковський, – у нас до недавнього времени очень немногие знали, что Шевченко – поэт гениальный. Одни ценили в нем главным образом то, что он, как выражались в ту пору, представитель гражданской поэзии, другие ценили в нем то, что он вышел из низов, из народа. Но что он по своему мастерству великий художник слова – долго не ощущалось в читательской и литературной среде... Когда Шевченко вернулся из ссылки, его переводили на русский язык главным образом потому, что он вернулся из ссылки. Его ценили за биографию. Поэтому переводили спустя рукава, как переводят второстепенных поэтов”* (Гриценко, 2019). Однак часи змінили рецепцію творчості Т. Шевченка, про це свідчить твір М. Зощенко „Тарас Шевченко”.

М. Зощенко, який був українцем за походженням, знав українську історію і літературу, високо цінував творчість Т. Шевченка. У 1939 році, коли відзначалося 125-річчя поета, М. Зощенко не тільки написав історичну повість „Тарас Шевченко”, а й очолив ювілейний комітет поета в Ленінграді, написав передмову до перекладеного на російську мову „Кобзаря” в серії „Бібліотека поета”.

М. Зоценко викладає біографію Т. Шевченка, послідовно репрезентуючи головні моменти життя поета. На початку книги в розділі „Народный поэт” письменник, говорячи про Т. Шевченка, демонструє власну рецепцію українського народу: *„Он как бы сосредоточил в себе духовные качества украинского народа – его мощь, силу, светлый ум, его доброе сердце, мужество, энергию, волю и настойчивость”* (Зоценко, 1939, с. 4). Потрібно сказати, що тут М.Зоценко створює один з чотирьох традиційних героїчних образів Т. Шевченка, на які вказує О. Гриценко: „Народний поет”, „Національний пророк”, „Поет-революціонер” та „Геній світової культури” (Гриценко, 2019). Такий образ є традиційним саме в російській рецепції Т. Шевченка: *„В „загальноросійському” культурному контексті він символізував не стільки українськість, скільки „простонародність”, „стихийний і природний талант” Шевченка – сильний, мовляв, саме своєю незіпсутістю, своєю глибиннонародною естетикою й етикою. В Шевченковій постаті яко „народного поета” концентрувалися романтично-народницькі цінності й надії на грядущє „оновлення” зіпсутого цивілізацією суспільства через припадання до „народних джерел” духовності й краси”* (Гриценко, 2019).

Стилістичні особливості твору М. Зоценко демонструють загальні принципи поетики письменника, про це пише дослідник Ю. Орлицький: *„Для прозы Зоценко характерно стремление к коротким предложениям; когда они совпадают с метрическими отрезками речи, это делает метризацию заметнее, выпуклее. Соответственно, в большинстве произведений писателя используются такие же небольшие по объему и соразмерные абзацы-строфы (верее), что тоже позволяет говорить об определенном стихоподобии – на этот раз об уподоблении прозаической строфы стихотворной”* (Орлицький, 2015, с. 59).

Життя Т. Шевченка письменник репрезентує таким чином, щоб читач вже з самого початку розумів мужню геніальність поета. З цією метою М. Зоценко репрезентує головні перепони в житті поета, підкреслює унікальність особистості Т. Шевченка, який став духовним батьком української нації: *„Всей своей жизнью, всей своей поэзией Шевченко показал, как может быть силен и мужествен человек, как он может быть неподкупен, как велика его честность, как страшен его гнев и как непреклонна его воля к свободе и независимости. Всей своей жизнью и работой он показал, какие чудовищные преграды может преодолеть человек для достижения своей цели. Жизнь Шевченко – это повесть о том, что такое искусство, как оно велико, какие препятствия оно может преодолеть и какой страх оно может внушить врагам. Казалось бы, что все было брошено на то, чтобы Шевченко не был поэтом и художником. Сначала нищета, рабство, воля помещика мешали достичь цели. Затем, когда все это было преодолено, само государство преградило дорогу поэту. Он был физически изломан тюрьмой и ссылкой, но свое искусство он пронес до конца своей жизни. Он до конца дней оставался все тем же, каким он был, – непримиримым и смелым. И это так удивительно, что я затрудняюсь сказать, что выше можно оценить — его ли поэтический гений или его замечательное мужество”* (Зоценко, 1939, с. 4-5). Для письменника важливо підкреслити силу духу Т. Шевченка, його постійне прагнення до свободи, до самореалізації, його незадоволення життям і бажання домогтися свободи багатостраждальним співвітчизникам.

У цій історичній повісті М. Зоценко наводить загальновідомі факти з офіційною біографії Т. Шевченка, проте, ми вважаємо за необхідне звернути увагу саме на ті моменти, які виявляють авторську рецепцію і свідчать про значимість особистості українського поета в художньому світі письменника. У повісті, ілюструючи окремі моменти біографії Т. Шевченка, письменник наводить перекладені російською

мовою вірші поета, причому більшість цих перекладів робить він сам. Ю. Орлицький вказує на те, що *„для Зоценко важно было передать в первую очередь дух и смысл, а не текст как таковой <...> И для этой цели он использует не что иное, как „конспективный верлибр“, предложенный полвека спустя Михаилом Гаспаровым для этой же цели – переложения на современный русский язык стихотворений”* (Орлицкий, 2015, с. 61). Дослідник підкреслює, що *„из широкого спектра возможностей внесения в прозу стихового начала Зоценко выбирает только два: относительную строфическую упорядоченность, непосредственно связанную с минимизацией его рассказов, и прозиметризацию текста, причем с использованием как традиционного метрического стиха, так и его авторского пересказа средствами „конспективного верлибра”* (Орлицкий, 2015, с. 66). Цей авторський переказ дозволяє М. Зоценко представити власну рецепцію поезії Т. Шевченка, сфокусувати читацьку увагу саме на тих рядках, які він вважає найбільш значущими. Не слід забувати, що з самого початку свого творчого шляху, коли він був учасником групи *„Серапіонові брати”*, письменник засвоїв вимогливе ставлення до своїх творів і ретельно розробляв всі складові художнього тексту. Так, в розділі *„Детские годы”* М. Зоценко у власному переказі *„конспективным верлибром”* наводить уривок з вірша *„І золотої й дорогої”*:

... Как увижу

В деревне маленького мальчика –

Ну как будто оторвался он от ветки,

Один-одинешенек, в тряпье,

Сидит себе под забором,

Так кажется мне, что это я,

Что это и есть моя молодость (Зоценко, 1939, с. 9).

Ми вважаємо, що, залучаючи саме цей вірш для ілюстрації дитячих років поета, М. Зоценко прагне викликати в читача співчуття до

бідної, самотньої дитини, яка нікому не потрібна, ображена і покинута. Разом з тим, якби М. Зоценко запропонував тут або власний поетичний переклад шевченківського тексту, або переклад інших авторів, які зберігли шевченківський розмір, то існувала б велика ймовірність того, що це відверне увагу читача від змісту твору і від тієї проблематики, яку розкриває письменник.

В розділі „Поиски искусства” М.Зоценко наводить строфи з поезії „А.О. Козачковському”:

*... Еще в школе
У учителя-дьячка
Украду, бывало, пяточок,
Куплю бумаги, тетрадку сделаю,
Крестами и виньетками
Листочки обведу
И рисую „Сковороду”
Или „трех царей с дарами”,
А потом в бурьяне,
Чтоб никто не увидел, не услышал,
Пою один и плачу... (Зоценко, 1939, с. 9)*

Далі письменник так коментує ці строфи: *„Такое волнение, радость и слезы Шевченко не раз испытывал от своего искусства. Это было творческое волнение, радость художника. И вместе с тем страх, что за это могут его наказать, могут ему не позволить, потому что это было занятие для барчуков, а не для оборванного деревенского мальчишки”* (Зоценко, 1939, с. 9–10). Тут М. Зоценко акцентує увагу на тому, що молодий Т. Шевченко не міг не малювати, це була потреба його душі: він прикрашає саморобний зошит, малює портрет філософа Г. Сковороди, вертепний кант, а ще співає і плаче, передаючи таким чином власний емоційний стан. На наш погляд, М. Зоценко, наводячи в розділі саме ці рядки з вірша „А. О. Козачковському” передає власне

сприйняття природи художнього таланту. Це також відображає авторський екзистенційний досвід, який виявляється співзвучний досвіду Т. Шевченка. Не слід також забувати, що історична повість „Тарас Шевченко” написана в ті ж часові рамки, що й твори „Возвращенная молодость” (1933), „Голубая книга” (1935) та „Перед восходом солнца” (1943), де М. Зошенко представив читачеві *„недоверчивое повествование о ненадежном мире”* (Жолковский, 1999, с. 311). Тому очевидно, що в повісті, написаної за чотири роки до автопсіхоаналітичного твору „Перед восходом солнца”, письменник, кажучи і про творче становлення Т. Шевченка, і про його особистість, фокусує читацьку увагу на близьких йому самому почуттях і наводить власний „конспективний верлібр” значущих для автора поезій Т. Шевченка.

Таким чином, образ Т. Шевченка, створений в історичній повісті М. Зошенко „Тарас Шевченко”, дозволяє нам говорити про те, що для письменника особистість поета мала велике значення, багато його творів були співзвучні авторському світосприйняттю. Про це свідчать і роздуми М. Зошенко про долю Т. Шевченка та авторські переклади „конспективним верлібром” найбільш важливих для автора поезій українського поета.

Для „ланчан-марсівців” особистість Т. Шевченка мала величезне значення, про що свідчать і їхні твори про поета, і факти біографії, що представлені в листах та спогадах сучасників. В. Дмитренко зазначає, що „ланчани-марсівці” *„з особливим пієтетом ставились <...> до Т. Шевченка. Знайомство з „Кобзарем” для більшості з них стало важливим поштовхом для усвідомлення своєї національної ідентифікації, формування літературних уподобань і світоглядних орієнтирів. Для них він був не просто попередником, а певним еталоном у ставленні до свого народу й до творчості”* (Дмитренко, 2009, с. 112). Саме ця шевченківська еталонність реалізована в рецепціях особистості поета Є.Плужником та І.Багряним.

На думку Л. Череватенко, Т. Шевченкові належить „*першість поміж Плужникових духовних вождів. Т. Шевченко був для нього взірцем благородства, мужності, переборювання страждань, вірності своєму обов'язку <...> І, поза сумнівом, від Т. Шевченка беруть свої витoki духовність, висока моральність, органічна мудрість*” (Череватенко, 1988, с. 52).

В творі „Шевченко” Є. Плужник наводить рефлексію ліричного героя щодо портрета Т. Шевченка. Цю поезію можна вважати автобіографічною, тому що, за свідченням Л. Череватенко, „*літографічний портрет у рамці з геометричним (зуцувльським) орнаментом*” насправді існував; його подарувала дружина поета: „*і Євген Павлович дуже дорожив оцим портретом*” (Плужник, 1988, с.361). Портрет поета допомагає ліричному герою подолати „втому і зневір'я”, він стає символом оновлення та розквіту рідної землі:

*Вже близько час – за нього ж день розквітне –
І на його оновленій землі!* (Плужник, 1988, с. 118)

В фіналі ліричний герой проголошує: „*Щасливий нарід, що його відродин / Був на землі воістину пророк!*” (Плужник, 1988, с. 118). Ця думка, за словами Г. Токмань, є парадоксальною: „*Пророком у його вірші є не Шевченко (це відповідало б літературній традиції), а народ, який повірив своєму поетові і сприйняв його думки серцем*” (Токмань, 2013, с. 161-162).

Є. Плужник так репрезентує облік поета з портрета:

*Такий спокійний дивіться він з рами.
О, це за всіх замислене чело...* (Плужник, 1988, с. 118)

Порівняємо ці строки з репрезентацією портрета Т. Шевченка в повісті М. Зоценко, який пише про те, що „*мы привыкли представлять себе Шевченко в том виде, в каком он изображен на своих портретах, — стареющим человеком в бараньей шапке, с чудовищными усами, с тяжким взглядом суровых глаз. Но эти портреты относились к*

последнему периоду жизни Тараса Григорьевича. Таким он был после ссылки, после Азии. В те же годы, о которых идет речь, двадцатипятилетний Шевченко был совершенно иным человеком. Он был молод и даже юн. У него было лицо артиста. Нежная и милая улыбка. И удивительно добрые глаза. Художники говорили о Шевченко, что „у него в лице было нечто такое, за что нельзя было его не полюбить” (Зощенко, 1939, с. 27). Тобто М.Зощенко разом з Є.Плужником акцентує увагу на його погляді, який свідчить про унікальність внутрішнього світу поета. В поезії Є.Плужника погляд Кобзаря також втішає героя, повертає йому душевний спокій, віру в краще, в оновлене майбутнє.

В поемі „Галілей” автор демонструє притаманне його часові маніпулювання натовпу ідеалами поета:

Й над усім – два словечка з Тараса

І обмитий дощами плакат! (Плужник, 1988, с. 170)

”У своєму часі автор бачить разючу невідповідність бездуховного існування юрби Шевченковим заповітам, а також корисливе маніпулювання словом з „Кобзаря” – декларування його на плакатах, перетворення на спекулятивні гасла. Розуміння духовної віддаленості сучасників від свого пророка, критичне ставлення до лицемірства у використанні його слова – новий крок Є. Плужника в діалозі з великим попередником”, – справедливо вважає Г. Токмань (Токмань. 2013, с. 163).

І це глибоке розуміння фальші сучасного світу, його духовної порожнечі Є. Плужник знову втілює в іншому творі – в поемі „Канів”. Своїх сучасників поет вимірює їхнім ставленням до пам’яті Т. Шевченка, відповідністю заповітам Кобзаря. В останніх рядках поеми „Канів” автор, звертаючись до „Вкраїні милої, / Найнепомітнішей з усіх країн”, створює картини зруйнованої Батьківщини, посилюючи почуття болю багатокрапками в кінці кожного речення:

Десяток міст... Земля на хліб збідніла...

Десь на горбку позаколишиній млин... (Плужник, 1988, с. 213)

У фінальному реченні твору поет, немов намагаючись звернути увагу сучасників до їхнього бездуховного життя, зі знаком оклику констатує:

І над Дніпром занедбана могила! (Плужник, 1988, с. 213)

Вважаємо, що саме так завершуючи поему, автор не тільки звертає увагу на занедбаність могили Т. Шевченка (це є історичним фактом), але й підкреслює занедбаність української душі, української ментальності. Тому що Канів – це сакральне місто, тут Шевченків дух, національна совість. „*Занедбаність цього духу, – на думку Г. Токмань, – причина гіркою сучасного, змальованого поетом на фоні утопії*” (Токмань, 2013, с. 179–180).

Топос Каніва як духовної складової української нації та пов’язана з ним постать Т. Шевченка стали предметом творчої рефлексії не тільки Є. Плужника, але й І. Багрянного.

Поезія „Канів” І. Багрянного близька до творчої рецепції Є. Плужника. Поет зображує убогість канівського пейзажу, що уособлює всю Україну, всіх нащадків великого поета, що виявилася байдужими до його заповіту:

Ліловий степ. Пустеля вод широка.

Убогих нив латки і комишів рябінь.

Іржа хаток, похилених в журбі.

А над усім — на кряжі голубім

Печаль очей великого пророка (Багрянний, 2019).

І. Багрянний акцентує увагу саме на болісному сприйнятті Т. Шевченком оточуючого світу, в якому майже нічого не змінилося: „*Хутори задрипані німіють/ І няньчать злидні, як в минулих днях*” (Багрянний. 2019). На відміну від Є. Плужника, ліричний герой без пієтету звертається до Т. Шевченка, у строфі, де автор зображує індустріальне майбутнє країни, він навіть фамільярно називає поета „брат”:

*Індустрія!.. Електрика!.. Машини!..
Нащо ж сади тут, люди, солов'ї?
Машини, брат, симфонію розчиняють,
Поб'ють в диму цю вигадку гайв* (Багрянний, 2019).

Це фамільярне звернення до Кобзаря, на нашу думку, провокативне, тому що ліричний герой твору одягає маску такої собі сучасної людини, яка прийшла навідати могилу Т. Шевченко та з гіркотою іронізує над сучасним світом, над індустріалізацією, яка знищує унікальність рідної землі. Вважаємо, що і ця іронія, і фамільярність ліричного героя мають на меті підкреслити бездуховність, матеріальну перевагу в житті безпам'ятних нащадків великого поета, які вже створили нового пророка, що більшою мірою відповідає їхнім теперішнім ідеалам:

*Гуде мотор десь, протинає обрій —
То в новий день новий пророк гряде.
Ліловий степ, понурий і холодний
У млу, як ти, повив чоло бліде.*

*Йде вік новий, у панцери закутий.
Твій вік давно, одспіваний, пропав.
Мабуть, тому ти глиняний, забутий
І пилом днів, мов попелом, припав* (Багрянний, 2019).

Фінал твору, який підкреслено написаний іншою строфікою, дає можливість зрозуміти авторський задум, його безмежну тугу та біль, його справжню повагу до великого поета:

*Лише в кутку — на простій чорній рамі
Положено васильки, ніби креп,
Рукою простою
і ввито рушниками
З любов'ю ніжною і тихими словами*

*Твій,
рабським часом тиснутий,
портрет* (Багрянний, 2019).

Портрет Т. Шевченко тут „на простій чорній рамі” дисонує з його занедбаним кам’яним монументом. Він розкриває сакральне значення особистості великого попередника для ліричного героя та автора. Не випадково до поета, як до святого з ікон, звертаються з тихими словами та прикрашають його портрет рушником. Поезія закінчується тими ж словами, що й починалася. Ця кільцева композиція твору підкреслює бездуховність та приреченість нащадків великого поета:

Ніхто ніде — лиш цвіркуни та вітер.

Ніхто ніде — лиш луки та яри.

І хмуриє чоло, шапкою накрите,

Забута постать глиняна з гори (Багрянний, 2019).

”Епітет „глиняна”, – пише В. Дмитренко, – в значенні щось нетривке, тимчасове, підкреслює наскільки крихкою стала постать Шевченка для сучасників ліричного героя” (Дмитренко, 2009, с. 117). Дослідниця також звертає увагу на те, що в інших своїх публікаціях І. Багрянний (зокрема, в статті „Хто є найбільший поет в Україні?”) підкреслив велику прірву між сучасними поетами, для яких визначальними є „розбещеність, академічне боягузтво, расова чистота, геніальна хаотичність” та Т. Шевченко, що уособлює собою геніальність” (Дмитренко, 2009, с. 117).

Таким чином, результати нашого дослідження свідчать про те, що письменники об’єднань „Ланка”-МАРС і „Серапіонові брати” (Є. Плужник, І. Багрянний, М. Зоценко) представили власну творчу рецепцію особистості Т. Шевченка. М. Зоценко в історичній повісті „Тарас Шевченко” не тільки відтворив загальновідомі факти біографії поета (які на той час для російського читача були новими), але й навів власний переклад „конспективним верлібром” тих поезій Т. Шевченка,

які були найбільш близькі його авторському сприйняттю. Твори Є. Плужника „Шевченко”, „Галілей”, „Канів” демонструють його особистісне ставлення до Т. Шевченка, глибоку повагу до шевченківського слова. Ми з’ясували, що поет оцінює своїх сучасників за їхнім ставленням до Т. Шевченка. В творі І. Багряного „Канів”, як і в однойменній поемі Є. Плужника, репрезентоване занепокоєння безпам’ятством сучасників, їхньою байдужістю до ідеалів Кобзаря. Важливим для нашого дослідження виявився факт існування творів про Т. Шевченка в обох літературних групах. Це підтверджує наше припущення про схожість творчих принципів „ланчан-марсівців” та „серапіонів”. Перспективи нашого дослідження ми бачимо у вивченні рецепції постаті Т. Шевченка іншими письменниками розглянутих літературних груп – Є. Полонською, Б. Антоненко–Давидовичем, Т. Осьмачкою, Г. Косинкою, В. Підмогильним.

Список використаної літератури

- 1. Смілянська В.** Сучасна рецепція феномену Тараса Шевченка (неоміфологічний аспект). *Слово і Час*. 2015. № 5. С. 3-9. URL. : <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/371> (дата звернення : 4.11.2019).
- 2. Забужко О.** Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. URL. : https://royallib.com/book/zabugko_oksana/shevchenkv_mf_ukrani_s_proba_flosofskogo_analzu.html (дата звернення : 4.11.2019).
- 3. Гриценко О.** Духовний батько нації (Тарас Шевченко) URL. : <http://litopys.org.ua/heroes/hero04.htm> (дата звернення : 4.11.2019).
- 4. Зошенко М.,** Евстафьев П., Боцяновский В. Тарас Шевченко: повести и рассказы. Ленинград : Советский писатель, 1939. 132 с.
- 5. Орлицкий Ю.** Стиховое начало в прозе Зошенко *Альманах „XX век”*. Санкт-Петербург, 2015. Вып. 7. С. 57–66.
- 6. Жолковский А.** Михаил Зошенко : поэтика недоверия. Москва : Школа „Языки русской культуры”, 1999. 392 с.
- 7. Дмитренко В.** Творчість митців об’єднання „Ланка”-МАРС у

літературному процесі першої третини ХХ століття: аспекти перцепції та рецепції : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01. Луганськ, 2009. 403 с.

8. Череватенко Л. Все, чим душа боліла *Плужник Є. Поезії*. Київ : Радянський письменник, 1988. С. 5 – 100. **9. Плужник Є.** Поезії Київ : Радянський письменник, 1988. 415 с. **10. Токмань Г.** Жар думок : Лірика Євгена Плужника як художньо-філософський феномен : монографія. Київ : ВЦ „Академія” , 2013. 224 с.

11. Багрянний І. Канів URL. : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3054> (дата звернення : 4.11.2019).

References

- 1. Smilianska, V.** (2015). Suchasna retseptsiia fenomenu Tarasa Shevchenka (neomifolohichniy aspekt) [Modern reception of the Taras Shevchenko phenomenon (non-mythological aspect)] [in Ukrainian].
- 2. Zabuzhko, O.** (2019) Shevchenkiv mif Ukrainy. Sproba filosofskoho analizu [Shevchenko myth of Ukraine. An attempt at philosophical analysis] [in Ukrainian].
- 3. Hrytsenko, O.** (2019) Dukhovnyi batko natsii (Taras Shevchenko) [The spiritual father of the nation (Taras Shevchenko)] [in Ukrainian].
- 4. Zoshchenko, M. Yevstafiev, P. Botsianovskii, V.** (1939) Taras Shevchenko: povesti i rasskazy [Taras Shevchenko: novels and stories]. Leningrad : „SOVETSKII PISATEL” [in Russian].
- 5. Orliksii, Yu.** (2015) Stikhovoie nachalo v prozie Zoshchenko [The poetic beginning in Zoshchenko’s prose] Sankt-Pietierburh [in Russian].
- 6. Zholkovskii, A.** (1999) Mikhail Zoshchenko : poetika niedovieria [Mikhail Zoshchenko : poetics of distrust]. Moskva : „SHKOLA „IAZYKI RUSSKOI KULTURY” [in Russian].
- 7. Dmytrenko, V.** (2009) Tvorchist myttsiv ob’iednannia „Lanka”-MARS u literaturnomu protsesi pershoi tretyny XX stolittia: aspekty pertseptsii ta retseptsii [Creativity of the Artists of the „Lanka”-MARS Association in the Literary Process of the First Third of the Twentieth Century : Aspects of Perception and Reception] Luhansk [in Ukrainian].

8. Cherevatenko, L. (1988) Vse, chym dusha bolila [Everything the soul hurt] Kyiv : „RADIANSKYI PYSMENNYK” [in Ukrainian]. **9. Pluzhnyk, Ye.** (1988) Poezii [Poetry] Kyiv : «RADIANSKYI PYSMENNYK” [in Ukrainian]. **10. Tokman, H.** (2013) Zhar dumok : Liryka Yevhena Pluzhnyka yak khudozhno-filosofskyi fenomen [The heat of thought: The lyrics of Yevhen Pluzhnyk as an artistic and philosophical phenomenon] Kyiv : «VTS «AKADEMIIA” [in Ukrainian]. **11. Bahrianyi, I.** (2019) Kaniv [Kaniv] [in Ukrainian].

Вернік О. Постаць Т. Шевченко в творчій рецепції М. Зоценко, Є. Плужника, І. Багряного

У статті розглянуто специфіку рецепції постаті Т. Шевченко українськими та російськими авторами. Результати дослідження автора статті свідчать про те, що письменники об'єднують «Ланка”-МАРС і «Серапіонові брати» (Є. Плужник, І. Багрянний, М. Зоценко) представили власну творчу рецепцію особистості Т. Шевченка. Автор з'ясувала, що М. Зоценко, який був українцем за походженням, добре знав українську історію і літературу, високо цінував творчість Т. Шевченка. У 1939 році, коли відзначалося 125-річчя поета, М. Зоценко не тільки написав історичну повість «Тараса Шевченка», а й очолив ювілейний комітет поета в Ленінграді, написав передмову до перекладеного на російську мову «Кобзаря». М. Зоценко в історичній повісті «Тарас Шевченко» не тільки відтворив загальновідомі факти біографії поета (які на той час для російського читача були новими), але й навів власний переклад «конспективним верлібром» тих поезій Т. Шевченка, які були найбільш близькі його авторському сприйняттю. Автор довела, що для українських поетів Є. Плужника та І. Багряного особистість Т. Шевченка мала велике значення, була життєвим орієнтиром. Твори Є. Плужника «Шевченко», «Галілей», «Канів» демонструють його особистісне ставлення до Т. Шевченко, глибоку повагу до шевченківського слова. Автор статті

з'ясувала, що поет оцінює своїх сучасників за їхнім ставленням до Т. Шевченка. Є. Плужник та І. Багряний звертались до топосу Каніва – сакрального міста, яке уособлює Шевченків дух та національну совість. В творі І. Багряного «Канів», як і в однойменній поемі Є. Плужника, репрезентоване занепокоєння безпам'ятством сучасників, їхньою байдужістю до ідеалів Кобзаря. Автор підкреслила, що факт існування творів про Т. Шевченка в обох літературних групах підтверджує припущення про схожість творчих принципів «ланчан-марсівців» та «серапіонів».

Ключові слова: Тарас Шевченко, історична повість, конспективний верлібр, поема, рецепція, топос

Верник О. Личность Т. Шевченко в творческой рецепции М. Зоценко, Е. Плужника, И. Багряного

В статье рассмотрена специфика рецепции личности Т. Шевченко украинскими и российскими авторами. Результаты исследования автора статьи свидетельствуют о том, что писатели объединений «Ланка»-МАРС и «Серапионовы братья» (Е. Плужник, И. Багряный, М. Зоценко) представили собственную творческую рецепцию личности Т. Шевченко. Автор выяснила, что М. Зоценко, который был украинцем по происхождению, хорошо знал украинскую историю и литературу, высоко ценил творчество Т. Шевченко. В 1939 году, когда отмечалось 125-летие поэта, М. Зоценко не только написал историческую повесть «Тараса Шевченко», но и возглавил юбилейный комитет поэта в Ленинграде, написал предисловие к переведенному на русский язык «Кобзарю». М. Зоценко в исторической повести «Тарас Шевченко» не только воспроизвел общеизвестные факты биографии поэта (которые в то время для российского читателя были новыми), но и привел собственный перевод «конспективным верлибром» тех стихотворений Т. Шевченко, которые были наиболее близки его авторскому восприятию. Автор

доказала, что для украинских поэтов Е. Плужника и И. Багряного личность Т. Шевченко имела большое значение, была жизненным ориентиром. Произведения Е. Плужника «Шевченко», «Галилей», «Канив» демонстрируют его личностное отношение к Т. Шевченко, глубокое уважение к шевченковскому слову. Автор статьи выяснила, что поэт оценивает своих современников по их отношению к Т. Шевченко. Е. Плужник и И. Багряный обращались к топосу Канева – сакральному месту, олицетворяющему шевченковский дух и национальную совесть. В произведении И. Багряного «Канив», как и в одноименной поэме Е. Плужника, представлена озабоченность беспамятством современников, их безразличием к идеалам Кобзаря. Автор подчеркнула, что факт существования произведений о Т. Шевченко в обеих литературных группах подтверждает предположение о сходстве творческих принципов «ланчан-марсивцев» и «серапионов».

Ключевые слова: Тараса Шевченко, историческая повесть, конспективный верлибр, поэма, рецепция, топос

Viernik O. Personality of T. Shevchenko at the creative reception of M. Zoshchenko, E. Pluzhnyk, I. Bahrianyi

The article considers the reception of the personality of Taras Shevchenko by Ukrainian and Russian authors. The results of this study, done by Olga Viernik, also the author of this article, indicate that the writers of the «Lanka»-MARS and «Serapion Brothers» associations (Yevhen Pluzhnyk, Ivan Bahrianyi, Mikhail Zoshchenko) presented their own creative reception of Taras Shevchenko's personality. The author found out that Mikhail Zoshchenko was of Ukrainian descent, knowing ukrainian history and literature very well, highly appreciated the work of Taras Shevchenko. In 1939, when the poet Taras Shevchenko's one hundred and twenty-five years birthday was celebrated, Mikhail Zoshchenko wrote the historical novel «Taras Shevchenko». Then he became the head of the anniversary committee

of Taras Shevchenko in Leningrad and wrote preface to the Russian translation of the main book of Taras Shevchenko «Kobzar». In his historical novel «Taras Shevchenko», Mikhail Zoshchenko presented the well-known facts of the poet's biography. Right till then, no Russian readers were familiar with the complete biography of the ukrainian poet. The author Viernik O. emphasized that Mikhail Zoshchenko presented his own translations of the famous poems of Taras Shevchenko. And in these translations, he used the poetic size of measures – the verliber. Mikhail Zoshchenko himself translated only those poems of Taras Shevchenko, which were the most important for his personality. The author proved that for ukrainian poets Yevhen Pluzhnyk and Ivan Bahrianyi, the personality of Taras Shevchenko was of great importance. They focused on the personality of the poet, took an example from him. The works of Yevhen Pluzhnyk «Shevchenko», «Galileo», «Kaniv» demonstrate his personal attitude toward Taras Shevchenko and deep respect for his work. The author of this article found out that Yevhen Pluzhnyk estimates his contemporaries depending on their attitude toward Taras Shevchenko. Yevhen Pluzhnyk and Ivan Bahrianyi created works about the city of Kanev, where locates the grave of Taras Shevchenko. Ukrainian authors believe that here is the soul of Taras Shevchenko and the national conscience of the ukrainian people. Ivan Bahrianyi wrote the poem «Kaniv», which is called the same as the poem by Yevhen Pluzhnyk. Crimson is worried about contemporaries who have lost respect for the past. The contemporaries of ukrainian poets are indifferent to Shevchenko's ideals, to his dream of freedom and the happiness of the ukrainian people. The author of this article emphasized that the fact of the existence of works about Taras Shevchenko in both ukrainian and russian literary groups confirms her belief of the similarity of the creative principles in both literary groups.

Key words: Taras Shevchenko, historical novel, verliber, poem, reception, topos

Стаття надійшла до редакції 00.00.2019 р.

Стаття прийнята до друку 00.00.2019 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. В. І. Дмитренко